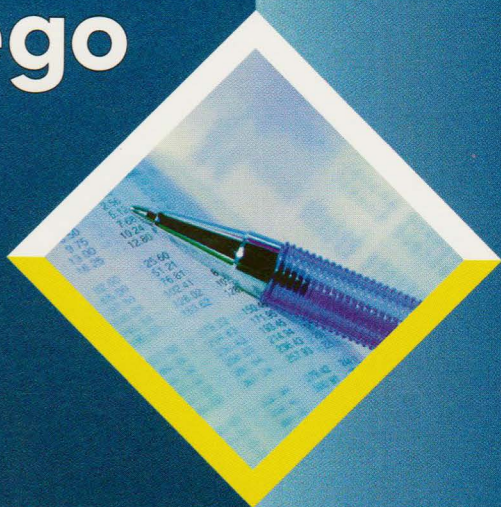

System rachunkowości w okresie kryzysu gospodarczego

pod redakcją

IRENY SOBAŃSKIEJ i PRZEMYSŁAWA KABALSKIEGO

Łódź 2010
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

*Sławomir Jędrzejewski**

ROZDZIAŁ 7

ZASADY SPORZĄDZANIA SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH PRZEDSIĘBIORSTW W UPADŁOŚCI – CZY SĄ POTRZEBNE ZMIANY?

1. Wprowadzenie

W czasie kryzysu gospodarczego niezmiernie ważnym i odpowiedzialnym zadaniem jest określenie, czy „jednostka będzie kontynuowała w dającej się przewidzieć przyszłości działalność w niezmnieszonej istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości”¹.

W praktyce gospodarczej zdarza się, że przedsiębiorstwo traci możliwość spełnienia podstawowego założenia, jakim jest kontynuacja działalności, co oznacza, że występuje zagrożenie upadłością. Zjawisko to występuje szczególnie często w czasie kryzysu gospodarki, w której funkcjonuje podmiot. Określenie możliwości kontynuacji działalności leży w gestii zarządu podmiotu, dlatego kluczowe znaczenie dla sprawozdania finansowego ma oświadczenie kierownictwa o przyjęciu założenia, iż jednostka jest zdolna do kontynuacji działalności, w dającej się przewidzieć przyszłości. Brak takiego założenia determinuje sposób wyceny i prezentacji w sprawozdaniu finansowym majątku, zobowiązań i wyniku finansowego.

Celem prezentowanego rozdziału jest wskazanie potrzeby zmian systemu rachunkowości przedsiębiorstw w upadłości. Jest to jednocześnie wstęp do rozważań, czy sprawozdanie finansowe jednostek, wobec których nie ma możliwości założenia kontynuacji działalności, powinno być sporządzone na zasadach standaryzowanych czy też indywidualnych, odzwierciedlających treść ekonomiczną stanu zagrożenia upadłością. Rozważania prowadzone w niniejszym rozdziale bazują na polskich przepisach rachunkowości i Międzynarodowych Standardach Rachunkowości.

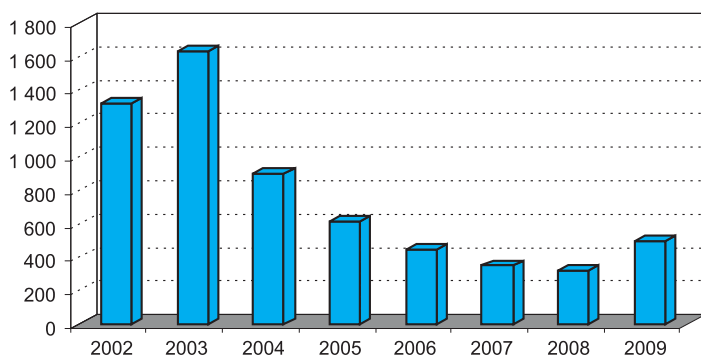
* Doktorant, Katedra Rachunkowości, Uniwersytet Łódzki.

¹ Art. 5 ust. 2 UOR: „Ustalając zdolność jednostki do kontynuowania działalności, kierownik jednostki uwzględnia wszystkie informacje dostępne na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego, dotyczące dającej się przewidzieć przyszłości, obejmującej okres nie krótszy niż jeden rok od dnia bilansowego”.

2. Kryzys gospodarczy a upadłość przedsiębiorstw

„W teorii ekonomii zjawisko upadku jednostek gospodarczych traktowane jest jako rodzaj naturalnego regulatora systemu ekonomicznego. W gospodarce rynkowej zasoby społeczeństwa zmieniają swoje zastosowanie z jednego na inne, uznane za bardziej użyteczne. Pomimo tego pozytywnego aspektu, z punktu widzenia pojedynczych jednostek związanych z upadającym przedsiębiorstwem jest to zjawisko niekorzystne” (Micherda 2001, s. 168). Jednak w literaturze można spotkać się z twierdzeniem, że upadłości posiadają również aspekt pozytywny, ponieważ „są one, [...] jak powiedział sekretarz skarbu USA Paul O’Neil, częścią »geniuszu kapitalizmu«. Odchwaszczają światową gospodarkę ze źle zarządzanych firm. A skoro do dziś jej nie zabiły – widać ją tylko wzmacniają” (Gadomski 2005). Podkreśla to J. Kinkiel, stwierdzając, że „Kryzys podziałł ozdrowieńczo, gdyż wykluczył z gry rynkowej wiele źle zarządzanych przedsiębiorstw. Przy okazji zaszkodził jednak części firm, które nie ze swojej winy znalazły się w łańcuszku nieściągalnych zobowiązań” (Kinkiel 2002).

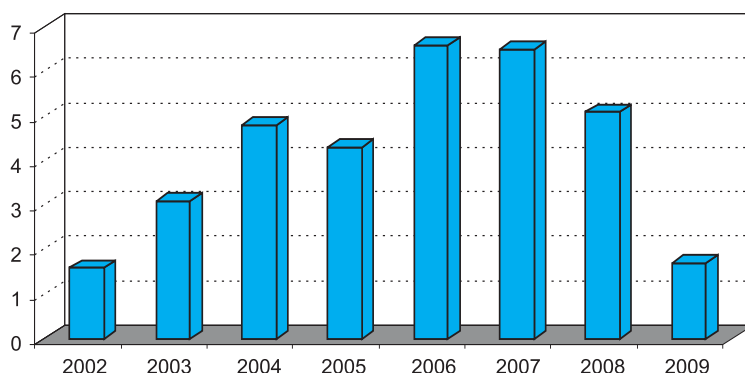
Zdaniem autora, upadłość nie jest zjawiskiem pozytywnym. Niesie ze sobą często trudne do przewidzenia skutki społeczne. „Skutkiem upadłości większych niż dotychczas zakładów, będących głównym pracodawcą w danym regionie, jest powracanie problemu strukturalnego bezrobocia. W sposób mało spektakularny pociąga to za sobą problemy lokalnych firm usługowych i handlowych. W ten sposób powiększa się liczba osób, które dotyka upadłość, zwłaszcza dużych przedsiębiorstw” (Dygas 2009). Działa często na zasadzie łańcuchowej, co oznacza, że jedna upadłość może bezpośrednio wpłynąć na kilka innych. Z drugiej strony, na liczbę upadłości ma zdecydowany wpływ kondycja gospodarki i kryzysy w niej występujące. Nie ma tu większego znaczenia, czy jest to kryzys ogólnoswiatowy, czy tylko dotyczący państwo, w którym działa podmiot. Upadłość, szczególnie w czasach kryzysu, stanowi duży problem. Liczbę upadłości w pierwszych trzech kwartałach w latach 2002–2009 pokazano na rys. 1.

Rys. 1. Liczba upadłości w Polsce w latach 2002–2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie http://www.windykacja.pl/files/upadlosci_3_kwartaly_2009_Coface.pdf.

Można w tym miejscu zadać sobie pytanie: czy kondycja gospodarki ma wpływ na liczbę upadłości? „Koniunkturę gospodarczą można badać, używając różnych mierników, np. produkcji, cen, wykorzystania czynników produkcji czy wskaźników syntetycznych. Często stosowanym miernikiem koniunktury są zmiany realnego PKB” (Mossakowska 2007). Na rys. 2 pokazano poziom aktywności gospodarczej za trzy kwartały w latach 2002–2009.

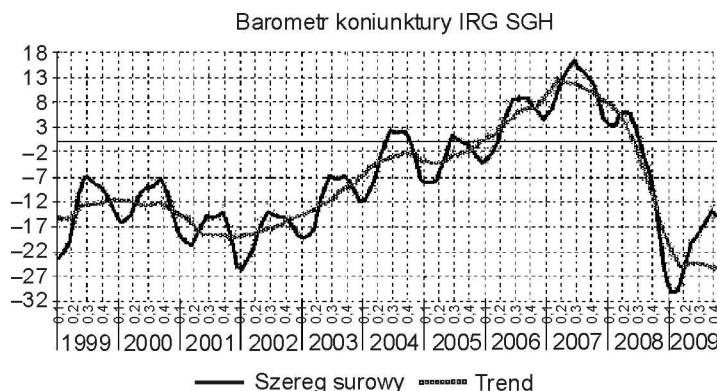

Rys. 2. Poziom aktywności gospodarczej za pomocą miernika wzrostu PKB niewyrównanego sezonowo (ceny stałe średnioroczne roku poprzedniego) za trzy kwartały w latach 2002–2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z <http://www.stat.gov.pl>.

Na rys. 1 i 2 wskazano ścisłą zależność poziomu PKB i liczby upadłości w danym roku. Zmniejszenie PKB powoduje wzrost liczby upadłości.

Dokładnie taki sam wpływ na liczbę upadłości można zaobserwować analizując barometr koniunktury podany przez IRG SGH za lata 1999–2009 (rys. 3).

Rys. 3. Barometr koniunktury IRG SGH – BARIRG. Najnowsze wyniki badań – IV kwartał 2009

Źródło: <http://www.sgh.waw.pl/instytuty/irg/aktualnosci/barometr>.

Cykliczny wzrost barometru koniunktury od roku 2002 do roku 2007 był odwrotny do dynamiki liczby upadłości. W okresie tym liczba upadłości cyklicznie spadała, aż do roku 2008. W okresie wcześniejszym można zaobserwować dokładnie taki sam kierunek zmian. Spadek barometru koniunktury przełożył się również na liczbę upadłości. W tym okresie nastąpił „znaczny przyrost spraw upadłościowych, co potwierdzają statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości. Liczba takich spraw trafiających do sądów rośnie systematycznie od 1998 r., czyli od kryzysu rosyjskiego. W pierwszej połowie 2001 r. do sądów wpłynęło kolejnych 2861 spraw, o 43 proc. więcej niż w I półroczu 2000 r.”².

Przedstawione przykłady wskazują, że stan gospodarki ma znaczący wpływ na liczbę upadłości przedsiębiorstw. Z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że wystąpienie kryzysu w gospodarce będzie miało wpływ na wzrost liczby upadłości. Zdaniem Instytutu Rozwoju Gospodarczego SGH „w kolejnych miesiącach będziemy mieli do czynienia z negatywnym oddziaływaniem czynników sezonowych i pozytywnym oddziaływaniem czynników cyklicznych. Przewidywana jest zatem stabilizacja³, a następnie poprawa koniunktury”⁴, co sugeruje prawdopodobny spadek liczby upadłości od drugiej połowy 2010 r.

3. Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa w upadłości

Upadłość przedsiębiorstwa to nie tylko skutki ekonomiczne dla podmiotu i jego otoczenia, ale również daleko idące skutki prawne. Jednak z punktu widzenia tematyki niniejszego opracowania najbardziej istotne są skutki majątkowe upadłego, głównie różnice w sposobie sporządzania sprawozdań finansowych przedsiębiorstw, wobec których założenie kontynuacji nie jest zasadne. Ogłoszenie upadłości połączonej z likwidacją majątku⁵ stanowi

² http://www.aow.com.pl/kryzys_wymusza_bankructwa?id=74.

³ W oryginale: „Przewidujemy zatem stabilizację”.

⁴ <http://www.sgh.waw.pl/instytuty/irg/aktualnosci/barometr>.

⁵ Zgodnie z art. 12 ust 3 pkt 3 ustawy o rachunkowości, przedsiębiorstwa, wobec których ogłoszono upadłość z możliwością zawarcia układu, nie mają obowiązku zamykania ksiąg na dzień poprzedzający ogłoszenie, jednak zgodnie z art. 12 ust 2 wspomnianej ustawy mają takie prawo, wtedy, zdaniem autora, powinny to zrobić na takich samych zasadach jak w przypadku upadłości połączonej z likwidacją majątku. Praktyka pokazuje, że brak szczegółowych unormowań doprowadza do tego, iż sprawozdania te są sporządzane zgodnie z zasadami obowiązującymi jednostki kontynuujące działalność. Ma to swoje uzasadnienie w tym, że w trakcie postępowania układowego jednostka prowadzi działalność – często przez okres dłuższy niż rok, a po spłaceniu zobowiązań może kontynuować działalność w długim okresie – to prawo, zdaniem autora, nie daje takiej możliwości. Do czasu opracowania bardziej szczegółowych zasad zamykania ksiąg na dzień poprzedzający ogłoszenie postępowania układowego nie powinno zamykać się ksiąg. W niniej-

podstawę do rozpoczęcia postępowania upadłościowego, w trakcie którego powołany przez sąd syndyk masy upadłościowej oraz inne organy nabywają prawo podejmowania działań związanych z zarządem oraz likwidacją majątku w celu zaspokojenia wierzycieli. W związku z tym, w momencie utraty możliwości kontynuacji działalności zmieniają się całkowicie potrzeby odbiorców informacji płynących ze sprawozdań finansowych. Wiedząc, iż „zasadniczym zadaniem systemu informacyjnego rachunkowości finansowej – wynikającym z paradygmatu społeczno-ekonomicznego – jest wierne odzwierciedlanie rzeczywistych dokonań podmiotu” (Karmańska 2009), należy sporządzić sprawozdanie finansowe odpowiadające na pytanie: w jakim stopniu majątek dłużnika zaspokoi wierzycieli? W momencie podjęcia decyzji o likwidacji podmiotu nieistotne stają się informacje o możliwości jego wzrostu, jak też i porównanie do okresów poprzednich, ponieważ „aby być użytecznym źródłem informacji o działalności przedsiębiorstwa, sprawozdania finansowe powinny spełniać określone wymagania jakościowe, a one z kolei zależą od tego, jakie szczegółowe zasady pomiaru i prezentacji zdarzeń gospodarczych zastosuje dany podmiot” (Walińska 2008).

Rachunkowość jako kluczowy element systemu finansowego, powinna w wysokim stopniu gwarantować, że prezentowane przez nią dane są wiarygodne, prawidłowe i godne zaufania. Stąd wynika konieczność zachowania kluczowych jej zasad, wśród których szczególne miejsce zajmuje zasada kontynuacji działalności.

W *Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej* zasada kontynuacji działalności traktowana jest, obok zasady memoriału⁶, jako podstawowe założenie sprawozdawczości finansowej. Zgodnie z tą zasadą zakłada się, „że jednostka jest w stanie kontynuować działalność i będzie ją kontynuowała w dającej się przewidzieć przyszłości. Przyjmuje się w związku z tym, że jednostka nie zamierza, ani nie musi zaniechać działalności gospodarczej lub istotnie ograniczyć jej zakresu. Jeżeli zamierza lub musi to zrobić, sprawozdanie finansowe może podlegać sporządzeniu według innych zasad, zaś zasady te”⁷ należy ujawnić⁸.

szym rozdziale upadłość będzie znaczyła zawsze upadłość połączoną z likwidacją majątku, chyba że w tekście zostanie zaznaczone inaczej.

⁶ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007 wydane przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce za zgodą IASCF w Londynie, s. 52.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Zgodnie z ustawą o rachunkowości przyjmuje się „założenie, że jednostka będzie kontynuowała w dającej się przewidzieć przyszłości działalność w niezmnieszonym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, [...] w dającej się przewidzieć przyszłości, obejmującej okres nie krótszy niż jeden rok od dnia bilansowego”. Zgodnie z MSR 1 „Sprawozdanie finansowe sporządza się przy założeniu kontynuacji działalności z wyjątkiem sytuacji, gdy

Sprawozdania finansowe sporządzane bez założenia kontynuacji działalności są zupełnie nieporównywalne do tych sporządzonych z tym założeniem. Jednocześnie traci sens przestrzeganie takich zasad rachunkowości, jak ostrożna wycena i zasada ciągłości. Najbardziej istotna w tym momencie staje się zasada wyższości treści nad formą.

Zdolność podmiotu do kontynuacji działalności wymusza zastosowanie właściwych zasad wyceny i prezentacji danych finansowych. Zasady te różnią się znacząco, jeśli analizuje się regulacje Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i ustawy o rachunkowości. Ustawa o rachunkowości wskazuje dosyć precyzyjnie zasady wyceny obowiązujące przy sporządzaniu sprawozdania finansowego jednostek, wobec których założenie kontynuacji działalności nie jest zasadne. „Wycena aktywów jednostki następuje po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen ich nabycia albo kosztów wytworzenia, pomniejszonych o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe⁹, a także odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. W takim przypadku jednostka jest również obowiązana utworzyć rezerwę na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności”¹⁰. Założenie braku możliwości kontynuacji działalności nie pozwala na traktowanie części ponoszonych wydatków jako składników majątku, lecz obliguje do odnoszenia ich bezpośrednio w koszty. Przewidywane koszty zbycia pomniejszają wartość majątku, bezpośrednio obniżając wartość poszczególnych składników aktywów.

Założenia koncepcyjne MSR oraz MSSF nie definiują wprost zasad wyceny i prezentacji danych finansowych oraz wartości majątku i zobowiązań, przy braku założenia kontynuacji działalności. W sytuacji braku pewności możliwości dalszego funkcjonowania podmiotu zasady określone przez MSSF są sto-

kierownictwo albo zamierza zlikwidować jednostkę, albo zaniechać prowadzenia działalności gospodarczej, albo gdy kierownictwo nie ma żadnej realnej alternatywy dla likwidacji lub zaniechania działalności” (źródło: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007 wydane przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce za zgodą IASCF w Londynie, s. 411).

⁹ Wycena aktywów powinna w myśl art. 29 ust. 1 ustawy o rachunkowości nastąpić po cenach sprzedaży możliwych do uzyskania, jednak nie wyższych od figurujących w księgach cen nabycia lub kosztach wytworzenia, pomniejszonych o dotychczasowe odpisy amortyzacyjne lub umorzeniowe oraz o odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. W związku z wyceną aktywów zgodną z ustawą o rachunkowości nowo wyceniony majątek posiada niemal w każdym przypadku wartość niższą od wykazanej w bilansie sporządzonym przy założeniu kontynuacji działalności. Wpływ na to ma zapis art. 29 ust. 1 ustawy o rachunkowości: jednak nie wyższych od [...]. Zapis ten wyklucza możliwość uwzględnienia realnego poziomu cen, po których można zbyć majątek, a więc narusza zasadę przewagi treści ekonomicznej nad formą. Przepis mówi bowiem, że majątek należy wycenić według wartości rynkowej, jednak nie wyższej niż wartość wykazana w bilansie sporządzonym przy założeniu kontynuacji działalności. Szerzej na ten temat w artykule autora (2009).

¹⁰ Art. 29 ust. 1 ustawy z 29.09.1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity: Dz.U. 2002, nr 76, poz. 694, z późn. zm.).

sunkowo elastyczne i pozwalają dokonać ich wyboru. Wybrane zasady oraz powód sporządzenia sprawozdania finansowego z założeniem braku możliwości kontynuacji działalności podmiotu powinny być jednoznacznie ujawnione w treści sprawozdania finansowego¹¹.

Podjmując decyzję o możliwości kontynuacji działalności, konieczna jest również ocena możliwości wystąpienia sytuacji nietypowych, np. zaprzestania części działalności oraz zdarzeń po dniu bilansowym mających istotny wpływ na zdolność podmiotu do dalszego funkcjonowania. Międzynarodowe Standardy¹² oraz ustawa o rachunkowości¹³ przewidują sytuację działalności zaniechanej. Jednak z uwagi na to, iż zarówno w ustawie, jak i w krajowych standardach rachunkowości brak jest szczegółowych regulacji dotyczących działalności zaniechanej, można zgodnie z delegacją zawartą w ustawie¹⁴ zastosować rozwiązania zawarte w MSSF. Bardzo istotne jest również, że wyodrębnienie zasobów oraz wyników ściśle związanych z działalnością zaniechaną umożliwia ocenę skutków działalności zaniechanej¹⁵.

Sporządzając sprawozdanie finansowe, należy również wziąć pod uwagę zdarzenia następujące po dniu bilansowym. Zgodnie z MSR¹⁶ „jednostka nie

¹¹ MSR 1 § 23 „Jeżeli sprawozdanie finansowe nie zostało sporządzone przy założeniu kontynuacji działalności, fakt ten ujawnia się, podając jednocześnie zasadę, na której opierano się sporządzając sprawozdanie finansowe oraz powód, dla którego założenie o kontynuacji działalności przez jednostkę nie uznano za zasadne”.

¹² Definiując pojęcie działalności zaniechanej, wymaga się, aby jednostka prezentowała wyniki w rachunku zysków i strat oraz przepływy środków pieniężnych netto dotyczące działalności zaniechanej oddzielnie od działalności kontynuowanej; źródło: MSS 5 § 32. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007 wydane przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce za zgodą IASCF w Londynie, s. 302 „Działalność zaniechana to element jednostki gospodarczej, który został zbyty lub jest zakwalifikowany jako przeznaczony do sprzedaży oraz: a) stanowi odrębną, ważną dziedzinę działalności jednostki lub jej geograficzny obszar działalności, b) jest częścią pojedynczego, skoordynowanego planu zbycia odrębnej, ważnej dziedziny działalności jednostki lub jej geograficznego obszaru działalności lub c) jest jednostką zależną nabytą wyłącznie z zamiarem jej odsprzedaży”.

¹³ Wskazuje jedynie na konieczność odrębnego ujęcia w rachunku zysków i strat przychodów oraz kosztów działalności zaniechanej art. 47 ust. 3 ustawy z 29.09.1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity: Dz.U. 2002, nr 76, poz. 694, z późn. zm.).

¹⁴ Art. 10 ust. 3 ustawy z 29.09.1994 r. o rachunkowości.

¹⁵ Szczególnie można mieć tu na myśli wartość aktywów trwałych do zbycia oraz wyników z działalności, która nie powtórzy się w przyszłości.

¹⁶ MSR 10 § 14. Zdarzenia po dniu bilansowym – „Jednostka nie sporządza sprawozdania finansowego przy założeniu kontynuacji działalności, jeżeli po dniu bilansowym kierownictwo jednostki postanowiło o likwidacji jednostki lub o zaprzestaniu prowadzenia działalności handlowej lub nie występuje realna alternatywa dla likwidacji jednostki lub zaprzestania działalności. Pogorszenie wyników działalności operacyjnej oraz sytuacji finansowej po dniu bilansowym może wskazywać na konieczność rozważenia, czy przyjęte założenie kontynuacji działalności jest nadal zasadne. Jeżeli założenie kontynuacji działalno-

powinna sporządzać sprawozdania finansowego przy założeniu kontynuacji działalności, jeżeli zdarzenia następujące po dniu bilansowym wskazują na to, iż przyjęcie założenia kontynuacji działalności nie jest zasadne¹⁷. W przeciwieństwie do MSR ustawa o rachunkowości nie wskazuje, jakiego typu zdarzenia, następujące po dniu bilansowym, mogą obligować jednostkę do odrzucenia założenia kontynuacji działalności, nakazuje „odpowiednio zmienić to sprawozdanie, dokonując jednocześnie odpowiednich zapisów w księgach rachunkowych roku obrotowego, którego sprawozdanie finansowe dotyczy”¹⁸.

Kodeks spółek handlowych również reguluje kwestię wyceny w przypadku ogłoszenia upadłości podmiotu, ograniczając się do określenia wartości majątku. Zgodnie z tym aktem odrzucenie założenia kontynuacji działalności narzuca obowiązek ujmowania w sprawozdaniu finansowym podmiotu informacji o wartości zbywczej¹⁹, majątku, ponieważ podmiot nie będzie go wykorzystywać w realizacji własnych celów.

Analizując opisane wcześniej regulacje, dotyczące wyceny zasobów w sprawozdaniu finansowym sporządzonym bez założenia kontynuacji działalności, można wskazać wiele różnic szczególnie w ujęciu i zakresie procedur postępowania przy sporządzaniu takiego sprawozdania. Ustawa o rachunkowości precyzuje zasady wyceny w sposób, zdaniem autora, aż nadto ostrożny i stosunkowo szczegółowy. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości natomiast odnoszą się do sytuacji działalności zaniechanej oraz wystąpienia po dniu bilansowym zdarzeń, mogących mieć wpływ na odrzucenie założenia kontynuacji działalności. Niewątpliwie więcej swobody dają MSR, pozwalając na samodzielny wybór zasad, które wynikają z omówionych wcześniej standardów i uzależnienie wyboru od konkretnej sytuacji podmiotu.

ści przestaje być zasadne, konsekwencje tego faktu są tak doniosłe, że na mocy niniejszego standardu konieczna jest fundamentalna zmiana przyjętych zasad (polityki) rachunkowości, a nie jedynie korekta kwot ujętych w sprawozdaniu w oparciu o pierwotnie przyjęte zasady (politykę) rachunkowości”.

¹⁷ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2007 wydane przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce za zgodą IASCF w Londynie, s. 513.

¹⁸ Art. 54 ust. 1 ustawy z 29.09.1994 r. o rachunkowości.

¹⁹ Pojęcie „wartości zbywczej” stosowane w Kodeksie spółek handlowych nie jest używane w ustawie o rachunkowości. Odpowiednikiem tego pojęcia będzie jednak stosowana w określonych przypadkach, przy wycenie bilansowej aktywów, „wartość sprzedaży netto” składnika aktywów zdefiniowana w art. 28 ust. 5 ustawy o rachunkowości lub „wartość godziwa” zdefiniowana w art. 28 ust. 6 ustawy o rachunkowości – jeżeli nie jest możliwe ustalenie ceny (wartości) sprzedaży netto składnika aktywów. Szerzej na ten temat w artykule autora (2009).

4. Kierunki zmian zasad sporządzania sprawozdań finansowych przedsiębiorstw w upadłości **Standaryzacja czy indywidualne rozwiązania?**

Prawo upadłościowe wskazuje, że „przedsiębiorstwo upadłe powinno być sprzedane jako całość, chyba że nie jest to możliwe”. Jednocześnie Kodeks spółek handlowych, w przypadku likwidacji, nakazuje składniki majątku wyceniać osobno, a więc z pominięciem wartości, jaką reprezentuje przedsiębiorstwo jako całość, oraz przyjąć do bilansu likwidacyjnego „wszystkie składniki aktywów według ich wartości zbywczej”²⁰. Podobnie jak ustawa o rachunkowości nie pozwala w wycenie ująć kosztu odtworzenia wartości organizacji jako zorganizowanej części w postaci bazy klientów i dostawców, rynków zbytu, koncesji, licencji, marki przedsiębiorstwa, kapitału intelektualnego. Chociaż z obserwacji autora wynika, że wartości te w przypadku podmiotów upadłych nie posiadają wartości, a często wręcz obniżają wartość przedsiębiorstwa, to mogą zdarzyć się sytuacje, że wartość majątku niematerialnego będzie zdecydowanie wyższa niż materialnego. Stąd, akty prawne powinny dopuszczać wycenę tych wartości z zastrzeżeniem szczegółowego opisu danego składnika materialnego z podaniem wartości dla każdego z nich oddzielnie, a, co najważniejsze, powinny być spójne.

Jednocześnie w sytuacji konieczności odrzucenia założenia kontynuacji działalności w bilansie podmiotu powinny być wykazywane tylko składniki wycenione w wiarygodnej wartości, tj. w aktywach tylko te składniki, które mają szansę znaleźć nabywcę, zaś w pasywach wyłącznie udokumentowane zobowiązania i wiarygodnie oszacowane rezerwy na nie.

O ile oszacowanie pasywów w trakcie sporządzania sprawozdania finansowego bilansu upadłościowego najczęściej nie stanowi większego problemu, o tyle wycena majątku okazuje się zadaniem niezwykle trudnym i złożonym. Zadanie to utrudnia brak spójności w aktach prawnych²¹. Biorąc to pod uwagę, należy zadać sobie pytanie: Czy w takim przypadku ważniejsza jest forma, czy treść? Można powiedzieć, że brak spójności w aktach prawnych stanowi największe zagrożenie dla sporządzania rzetelnego sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa w upadłości.

Kolejne zagrożenia to stosunkowo krótki czas i ograniczone środki na sporządzenie tego typu sprawozdania. Należy pamiętać, że zgodnie z prawem upadłościowym „syndyk na sporządzenie tego rodzaju sprawozdania ma jedynie trzy miesiące od dnia ogłoszenia upadłości, a jednocześnie z powodu wysokich kosztów przeprowadzenia tego typu wyceny przez firmy specjalistyczne zmiany

²⁰ Art. 281 i 467 § ustawy z 15.09.2000 r. Kodeks spółek handlowych. Szerzej na ten temat w artykule autora (2009).

²¹ Szerzej na ten temat w artykule autora (2009).

w wycenie będą szacunkowe i mogą być obarczone dużym błędem, co powoduje, że decyzje ekonomiczne oparte na tak sporządzonym bilansie są obarczone sporym ryzykiem. Właściwa wycena w bilansie na dzień poprzedzający, jak i rozpoczynający upadłość jest kluczowym czynnikiem decyzyjnym w przypadku sprzedaży całego przedsiębiorstwa – a więc najbardziej efektywnej ekonomicznie ścieżki likwidacji przedsiębiorstwa” (Walińska, Jędrzejewski 2009).

W tej sytuacji staje się konieczne opracowanie szczegółowych i jednocześnie elastycznych zasad wyceny majątku przy sporządzaniu sprawozdań na potrzeby postępowania upadłościowego²². Do czasu ich opracowania najbardziej właściwe wydaje się zastosowanie wartości godziwej²³. Zgodnie z tą zasadą wyceny wartość majątku, przeznaczonego do likwidacji, powinna być wyceniona do kwoty, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony, a zobowiązanie uregulowane na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązanymi ze sobą stronami. Oznacza to, że daną wartość można uznać za wartość godziwą, jeżeli równocześnie spełnione zostaną następujące warunki, polegające na:

- dokonaniu transakcji na warunkach rynkowych (w tym podstawie transakcji hipotetycznej);
- posiadaniu przez wszystkie strony transakcji odpowiedniego zasobu wiedzy i informacji pozwalających na ocenę wartości przedmiotu transakcji;
- niestanowieniu przez transakcje dokonywane w ramach grupy kapitałowej podstawy ustalenia wartości godziwej;
- dobrowolnym przeprowadzeniu przez podmioty (kupującego i sprzedającego) transakcji²⁴.

W tym miejscu należy podkreślić konieczność odrzucenia zasady ostrożności. Zastosowanie tej zasady w przypadku wyceny majątku przedsiębiorstw działających na rynku od wielu lat powoduje, iż majątek posiadający często dużą

²² Można odnieść wrażenie, iż stwierdzenie o konieczności opracowania bardziej szczegółowych zasad jest pewnego rodzaju zaprzeczeniem i głosem autora do kolejnej niespójności w aktach prawnych, jednak autor ma tu na myśli opracowanie takich zasad, aby była dopuszczalna stosunkowo swobodna wycena majątku dostosowana do specyfiki przedsiębiorstwa. Aby obok wyceny składników majątku mogła zostać również wyceniona wartość organizacji jako wartość niematerialna. Chodzi również o to, aby była możliwość wyceny marki przedsiębiorstwa, kapitału intelektualnego, posiadanej bazy kontrahentów i innych wartości niematerialnych, przy jednoczesnej konieczności szczegółowego zdefiniowania sposobu wyceny w taki sposób, by możliwe było rozpoznanie zmiany wartości majątku spowodowanej zmianą sposobu wyceny. Dlatego mówiąc o szczegółowości, autor ma na myśli konieczność szczegółowego opisu sposobu wyceny i przyjętych założeń, a nie konieczność opracowania sformalizowanych zasad.

²³ Zdefiniowana w art. 28 ust. 6 ustawy o rachunkowości.

²⁴ Aspekt dobrowolności jest często odrzucany w przypadku upadłości likwidacyjnej. W związku z tym często stosuje się metody wyceny zakładające sprzedaż wymuszoną. Zdaniem autora sprzedaż wymuszona nie powinna mieć zbyt dużego znaczenia, szczególnie w przypadku, gdy przedmiotem sprzedaży jest dobro często występujące na rynku.

wartość rynkową, w dużej części umorzony, zgodnie z ustawą o rachunkowości nie może być wyceniony według wartości rynkowej²⁵. W związku z tym bardziej zasadna byłaby wycena majątku według wartości godziwej z odrzuceniem zasady ostrożności.

Bardzo często zmiana polityki rachunkowości będzie prowadziła do przekształcania sprawozdań finansowych z lat poprzednich. W związku z tym powinny zostać opracowane spójne sposoby odnoszenia skutków zmiany wyceny na wynik finansowy lub wszystko w pozycji wyodrębnionej kapitału własnego, np. z aktualizacji wyceny związanej z upadłością.

Kolejny kierunek zmian systemu rachunkowości to nowa prezentacja bilansu i rachunku zysków i strat z wyraźnym wyodrębnieniem pozycji bezpośrednio związanych z upadłością.

5. Zakończenie

Upadłość przedsiębiorstwa jest zjawiskiem złożonym, działającym łańcuchowo. Oznacza to, że upadający podmiot może doprowadzić do upadłości kilka, a nawet kilkadziesiąt innych. To nie jest tylko strata właścicieli²⁶, inwestujących swój majątek, pracowników, którzy stracili często miejsce pracy, ale głównie tragedia dla jednostek gospodarczych współpracujących z przedsiębiorstwem, które często jako mali przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą zostali doprowadzeni do upadłości, tracąc, obok swoich przedsiębiorstw, często dorobek swojego życia w postaci majątku prywatnego²⁷.

Obserwacja praktyki przy sporządzaniu sprawozdań upadłościowych wskazuje, że większość odbiorców i autorów tego typu sprawozdań nie rozumie celu ich sporządzania i często nie umie ich czytać. Tak długo, jak interesariusze będą patrzeć na sprawozdawczość jako zło konieczne, jak na coś, co jedynie musi być wykonane, ponieważ tak wymyślił sobie ustawodawca, próby stworzenia idealnego modelu sprawozdania będą zapewne bezskuteczne. Brak umiejętności czytania sprawozdań finansowych dotyczy szczególnie właścicieli przedsiębiorstw małych, najmniej odpornych na kryzys. Z obserwacji autora wynika, iż

²⁵ Art. 29 ust. 1 ustawy o rachunkowości: „jednak nie wyższych od...”

²⁶ W przypadku, gdy upadłym jest podmiot posiadający osobowość prawną, właściciele odpowiadają za zobowiązania spółki tylko do wysokości zadeklarowanych wkładów. Ich majątek prywatny pozostaje w całości w ich posiadaniu.

²⁷ Osoby fizyczne prowadzące działalność pod własnym nazwiskiem za zobowiązania swojego przedsiębiorstwa odpowiadają całym swoim majątkiem. W sytuacji, gdy upadający podmiot nie ureguluje wobec nich zobowiązań za sprzedane produkty lub usługi sfinansowane często kapitałem obcym, nie mają możliwości uregulować swoich zobowiązań, zmuszone są ogłosić upadłość, tracąc często wszystko, co posiadają.

grupa ta nie jest w stanie wykryć zagrożenia upadłością u swojego kontrahenta, na podstawie przedstawionego sprawozdania oraz dokonać oceny możliwości zwrotu majątku powierzonego upadłemu. Dlatego sprawozdania finansowe jednostek, wobec których nie ma możliwości założenia kontynuacji działalności, powinny być nie tylko rzetelne i zgodne z rzeczywistością gospodarczą, ale też jasne i czytelne dla szerokiego grona odbiorców.

Dylematy przedstawione w rozdziale nie wyczerpują tematu. Zdaniem autora, przytoczone wcześniej rozważania mogą stanowić przyczynek do dyskusji wśród środowisk związanych z rachunkowością, ponieważ okazuje się, że sporządzenie sprawozdania finansowego zakładającego upadłość podmiotu w dającej się przewidzieć przyszłości jest zadaniem niezwykle trudnym, złożonym lub wręcz niemożliwym do wykonania zgodnie z obowiązującymi aktami prawnymi i rzeczywistością gospodarczą.

Streszczenie

Upadłość przedsiębiorstw jest zjawiskiem groźnym dla właścicieli, pracowników oraz całej gospodarki, szczególnie gdy w czasie kryzysu gospodarczego zwiększa się liczba podmiotów upadających. Jednak najbardziej poszkodowaną grupą interesariuszy są najczęściej wierzyciele upadłego. Jest to grupa, która ma najmniejszy wpływ na decyzje upadłego przed ogłoszeniem upadłości i w związku z tym najmniej odpowiedzialna za taki stan rzeczy, a jednocześnie ponosi najbardziej dotkliwe konsekwencje błędnej polityki przedsiębiorstwa, mając najwęższy dostęp do informacji finansowych podmiotu zagrożonego upadłością. W związku z tym głównie tej grupie odbiorców należy się dokładna informacja o możliwości odzyskania wierzytelności. Źródłem tej informacji może być sprawozdanie finansowe z rzetelnie wycenionymi składnikami. Rozdział porusza kwestię trudności na drodze sporządzania sprawozdań finansowych podmiotów, wobec których założenie kontynuacji działalności stało się bezpodstawne, wskazując kierunki koniecznych zmian w zasadach sporządzania tego typu sprawozdań.

Literatura

- D y g a s M. (2009), *W Polsce rośnie liczba upadłości firm*, „Gazeta Prawna”, 04.07.
- G a d o m s k i W. (2005), *Zabawa w upadanie*, „Manager Magazyn”, nr 6 (7).
- J ę d r z e j e w s k i S. (2009), *Zasady wyceny majątku przedsiębiorstwa w upadłości*, „Rachunkowość”, 09.
- K a r m a ń s k a A. (2009), *Wartość ekonomiczna w systemie informacyjnym rachunkowości finansowej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- K i n k i e l J. (2002), *Kryzys wymusza bankructwa*, „Rzeczpospolita”, 18.02.
- M i c h e r d a B. (2001), *Ewolucja oceny jednostek gospodarczych przesłanką doskonalenia wyceny w rachunkowości*, [w:] *Problemy wyceny w rachunkowości*, red. T. Cebrowska, W. Dotkuś, Prace Naukowe AE we Wrocławiu, nr 911, Wrocław.

- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)* 2007 wydane przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Mossakowska E. (2007), *Wpływ zmian koniunktury na rynek pracy w Polsce w latach 2003–2007*, http://www.ae.katowice.pl/images/user/File/katedra_ekonomii/E.Mossakowska_Wplyw_zmian_koniunktury_na_rynek_pracy_w_Polsce_w_latach_2003-2007.pdf.
- Walińska E. (2008), *Podstawowe założenia rozwiązań przyjętych w międzynarodowych standardach sprawozdawczości finansowej*, [w:] *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, red. E. Walińska, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa.
- Walińska E., Jędrzejewski S. (2009), *Bilans w warunkach utraty kontynuacji działalności – zasada ostrożności czy treść ekonomiczna*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 51 (107).
- Ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (tekst jednolity: Dz.U. 2002, nr 76, poz. 694, z późn. zm.).

Wydawnictwo UŁ zaprasza www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

ISBN 978-83-7525-387-0